

מיוסף עד יוסף

"דומה שמרן הרב עובדיה יוסף זצוק"ל הכיל מידע יהודי, יותר מכל אדם מאז בריאת העולם, מרן היה בית מדרש לכל גדולי ישראל, תנאים, אמוראים, ראשונים ואחרונים" | מאמר תורני שעוסק בבחינת גדלותו התורנית של מרן זיע"א - תמצית של מאמר מקיף

הרב יוסף צבי רימון

(צילום: יעקב כהן)

טובה, כי יש כאן ספק פסיקא: א. אולי אין כאן חיטה כלל. ב. גם אם יש חיטה, אולי היא ירדה בשטיפה. השימוש בכלל זה נתון במחלוקת גדולה. הש"ך כתב שכיום אין להשתמש בכלל זה, פרט לדברים שהוזכרו במפורש בגמרא או בראשונים, או בדבר הדומה להם באופן מוחלט. מנגד, הרב עובדיה טען (והביא רבים כדבריו) שניתן להשתמש בכלל זה גם כיום. הוא השתמש בכלל זה אלפי פעמים בתשובותיו, ואף קבע כללים רבים ליישום כלל זה. לדעתו, ספק דאורייתא לחומרה, הוא דין דרבנן (כדעת הרמב"ם), ולכן כאשר מצטרף ספק נוסף זהו ספק דרבנן, וממילא יש להקל בו. לכן, הוא לא חשש לעשות ספק פסיקא מדעתו, כיוון שזהו ספק דרבנן. הוא סבר גם שאומרים ספק פסיקא בספק במחלוקת הפוסקים (ספק אם הלכה כדעה זו או כדעה האחרת, וגם אם הלכה כדעה זו, הרי שישנה מחלוקת פוסקים נוספת שלפי צד אחד ניתן להקל במקרה שלנו).

מרן הרב עובדיה השתמש בכלל זה של ספק פסיקא גם בעגונות וגם בדברים נוספים.

כוח דהיתרא עדיף

מרן הרב עובדיה כותב נחרצות שאדם ראוי להחמיר על עצמו אבל לא על אחרים. הוא כותב שהמחמיר עתיד לתת את הדין. כך הקל בדברים רבים, כגון דם בביצים בימינו שלא צריך לזרוק את הביצה (שכך הוא עיקר הדין, אלא שרבים החמירו בגלל המנהג וכו'), כך הקל להשתמש בדוד שמש בשבת (בין השאר בגלל פסיקא רישא דלא אכפת ליה בדרבנן), כך הקל בעירוי מים רותחים לתוך כוס שיש בה שיירי טיפות מן הרחצה, כך הקל בפתיחת בקבוקים וקופסאות שימורים בשבת (למרות שפשטות השו"ע לאסור), כך הקל בחימום אוכל יבש ישירות על הפלטה (מסברה: אין זו דרך בישול), כך הקל גם בענייני עגונות וענייני אבן העזר ועוד. מרן הרב עובדיה סבר שפעמים רבות פסיקה לחומרה גוררת קולות בדברים חשובים יותר בהלכה (סיפור האתרונג).

פסיקה לחומרה: אמנם, למרן הרב עובדיה היו גם פסיקות לחומרה. לעתים בנושאים שאינם פשוטים. הוא החמיר שאסור לחבוש פאה נכרית. זהו איסור, שלאנשים רבים בציבור הספרדי, בעיקר החרדי, הוא איסור קשה. הוא כתב שצריך לחכות במוצאי שבת לזמן רבנו תם. גם איסור זה מסובך ולא פשוט. הוא קבע שהספרדים חייבים לאכול בשר חלק. ואמנם, זהו פסק השו"ע, אבל רבים מן הספרדים נהגו להקל בכך במהלך הדורות. ואם כך, למרות שרוב פסיקותיו לקולא, הרי שוודאי שהיו לו פסיקות לא מעטות גם לחומרה.

דמותו: מרשים לראות, כיצד נער צעיר, ממשפחה ענייה, מצליח להגיע למקום שאליו הצליח להגיע. מרן הרב עובדיה היה בעל לב רגיש ואנושי וקיבל כל אדם בצורה נעימה ולא מתנשאת. לעתים, היו לו משפטים שהיו מעוררים תמיהה, אך כנראה אמר אותם בהקשר מצומצם יותר ובמשמעות מיוחדת יותר, ולעתים, ייתכן שאמר אותם כדי לשנות משהו, למרות שלא סבר את המשפט כפשוטו.

(הכותב: ראש מרכז הלכה והוראה, רב היישוב אלון שבות דרום, חובר עשרות ספרי הלכה והוראה שונים העוסקים בתחומים תורניים שונים | הביא לדפוס: שלום אביכור)

מן הרב עובדיה יוסף זצוק"ל היה עברי, עוד בילדותו, דגם מרשים בפסיקת הלכה. קורא הייתי את ספריו, שולח מכתבים ומקבל תשובות. נהנה מהעוצמה ומהפשטות הכרוכות זו בזו. פסיקה ספרדית ופסיקה אשכנזית היו שונות במהלך הדורות. אחד המקומות שהדבר בא לידי ביטוי קיצוני וברור, היה במחלוקת הבית יוסף והים של שלמה (המהרש"ל).

הבית יוסף מביא את כל הדעות, פורס את כל השיטות ולבסוף מכריע כדעת הרוב מתוך שלושת עמודי ההוראה: הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש. אמנם, פעמים רבות הוא ישתמש בשיטות ראשונים אחרות ואף יחרוג מן הכלל שלו. הים של שלמה התנגד לשיטה משתי סיבות: ראשית, התנגדות עקרונית לשיטת הרוב. התנגדות זו המשכה במהלך הדורות, כאשר הפוסקים נתנו כמה נימוקים להתנגדות: א. ישנם ראשונים שאולי לא נגיע אליהם, וכיצד נדע מיהם ה"רוב"? ב. יש שלא כתבו ספרים, ומדוע שדעתם לא יתחשב. ג. רוב הוא רק במושב בית דין ובוויכוח בין הדיינים, כשאלו שומעים את אלו, ולמרות זאת החליטו לא לקבל דעתם, אולם אין משמעות לספירת רוב הדעות בדור או בדורות (חזו"א).

מבחינה זו, ניתן לראות את מרן הרב עובדיה כממשיכו של הבית יוסף. אמנם, היו רבים שהלכו בדרך זו, אך מרן הרב עובדיה עשה זאת בצורה מיוחדת.

ראשית, ההיקף. פריסת כל השיטות. היקף בלתי נתפס. דומה שמרן הרב עובדיה הכיל מידע יהודי, יותר מכל אדם מאז בריאת העולם. מסתבר שפעם בעשרות שנים יש גדול תורה בעל כישרון צילומי כמו זה של מרן הרב עובדיה, אך פרט לכך שזוהו כישרון נדיר, הרי שכמות הספרים שהייתה בידם, הייתה נמוכה בהרבה מזו שאליה נחשף הרב עובדיה. קשה להבין כיצד הספיק לקרוא אף בקריאה מהירה וראשונית את כל החומר שמכילים ספריו.

מרן הרב עובדיה סבר שכך צריך ללמוד סוגיה: לראות תחילה את כל המקורות והיסודות, גמרא, ראשונים ואחרונים ואחרוני האחרונים. הוא יצא כנגד אלו שאינם בקיאים באחרונים, וטען שלא יוכלו לפסוק הלכה בצורה רצינית באופן זה. הוא סבר שסיני עדיף על עוקר הרים, ושהפולפל בחלק מן הישיבות האשכנזיות איננו "עוקר הרים", אלא פלפול בעלמא.

ברור שמרן הרב עובדיה היה גם איש סברה ולמדנות (אם כי שונה מזה של עולם הישיבות האשכנזי) כפי שניתן לראות ברבות מתשובותיו (בעיקר ביביע אומר, וכן בספר מאור ישראל ועוד).

מבחינה זו, היה הפוך למשל מן הרב פיינשטיין ובוודאי מן החזון איש. הרב פיינשטיין היה בעל בקיאות רבה בש"ס וראשונים, וכמוכן שו"ע והאחרונים המקובלים. אולם, למרן הרב עובדיה הייתה בקיאות בעוד אלפי ספרי אחרונים, שהרב פיינשטיין כלל לא התעסק עמם. הרב פיינשטיין לא ראה בכך קושי. דבר זה לא הרכיב את פסיקתו. פסיקתו הייתה בהתאם למקורות המרכזיים בעולם הפסיקה, בתוספת של סברות רבות ולמדנות רבה.

מחלוקת רבות של מרן הרב עובדיה והרב פיינשטיין היו על רקע זה של ראיית האחרונים (למשל האם ניתן לברך בורא נפשות כשאינו זוכר מעין שלוש. הרב פיינשטיין טען שיכול, והרב עובדיה טען שאסור והביא אחרונים רבים כמותו). מעבר לכל, יצר כאן מרן הרב עובדיה בית מדרש

לכל גדולי ישראל, תנאים, אמוראים, ראשונים ואחרונים. גם אלו שנשכחו במהלך הדורות, קמו לתחייה אצל הרב עובדיה. בית מדרש המכיל את כל גדולי ישראל (שכתבו דבריהם על ספר) מאז קבלת התורה בסיני. בית מדרש יחיד במינו. מחויבות לפוסקים: מרן הרב עובדיה מצהיר על מחויבות לפוסקים. הוא מביאם רבות, ובדרך כלל בכבוד גדול. למרות זאת, כאשר מדובר על אחרונים, הרב עובדיה סבור שניתן לחלוק על דבריהם אם ישנה הוכחה טובה. אמנם, כל זה בדברי אחרונים, אך בוודאי שאין לחלוק על ראשונים (ובכך מסכימים כל הפוסקים, אבל לעתים החזו"א והרב פיינשטיין ידחקו בדברי ראשונים וכד' - למשל בפסיקת הרב פיינשטיין ביחס לאמירת "למדני חוקיך" כששכח טל ומטר וכדומה).

כפסיקת מרן הבית יוסף

מרן הרב עובדיה היה שמרן ומהפכן גם יחד. מצד אחד, הוא אומר שצריך ללכת לפי השו"ע בצורה מוחלטת, ובכך הוא שמרן. מצד שני, עצם החזרה לפסיקה בלעדית של השו"ע, לאחר חמש מאות שנה שבהם ישנה פסיקה ספרדית אחרת, היא כשלעצמה מהפכה. הוא טען שכך יש לעשות במיוחד בארץ ישראל, ששם השו"ע הוא מרא דאתרא. כפי שנבאר בהמשך, נראה שיש כאן מהפכה של ממש. מהפכה שבאה בעקבות ניצני גאולה, בעקבות השיבה לארץ.

פסיקה זו היוותה מחלוקת גדולה בין חכמי הספרדים שבאו ממרוקו וממקומות נוספים, שהיו בהם שיטות פסיקה שונות.

כללי פסיקה: למרן הרב עובדיה שימוש בכללי פסיקה רבים - גם כללי פסיקה באופן כללי וגם כללי פסיקה בשו"ע. כללי פסיקה היו במהלך כל הדורות, אבל דומה שהרב עובדיה השתמש בהם יותר מכל.

למשל: ספק דרבנן לקולא. על כלל זה ישנן מחלוקות רבות. האם אומרים אותו למשל, גם בספק שמקורו בדין תורה (למשל, שביעית בזמן הזה דרבנן לרוב הפוסקים, אבל מקור דין שביעית הוא בתורה). כמו כן, הרב עובדיה נטה להקל בספק דרבנן, גם אם אפשר לברר את המציאות (אלא אם כן, זהו בירור קל). כלל זה של ספק דרבנן לקולא, נמצא בשו"ת ממוצע עשרות פעמים. אצל מרן הרב עובדיה הוא מופיע מאות פעמים!

ספק פסיקא: כלל זה, מובא כמה פעמים בש"ס ופעמים רבות בדברי הראשונים. אם יש לנו ספק אחד, ומצטרף אחר כך עוד ספק, הרי שאף שבכל אחד מן הספקות החמרנו, ניתן להקל בצירוף של שניהם גם יחד. למשל, מרן הרב עובדיה נשאל על אורז מבריק, שיש ספק שאולי ההברקה היא מעמילן חיטה. הוא התיר להשתמש בו בפסח לאחר שטיפה